

Ш194

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

Штука Ірина Анатоліївна

УДК – 304. 4.: 321. 04

**ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ
ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

23.00.03 – політична культура та ідеологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2013

9275
НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародної інформації Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету.

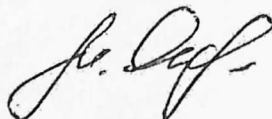
- Науковий керівник –** доктор історичних наук, професор
ТРОЯН Сергій Станіславович,
Дипломатична академія України
при МЗС України, завідувач кафедри
зовнішньої політики і дипломатії.
- Офіційні опоненти:** доктор політичних наук, професор
ТИХОМИРОВА Євгенія Борисівна,
Національний Волинський університет
імені Лесі Українки, завідувач
кафедри міжнародної інформації;
- кандидат політичних наук,
ВОЛЯНІЮК Ольга Ярославівна,
Український інститут національної пам'яті,
науковий співробітник відділу досліджень
теоретичних і прикладних проблем
національної пам'яті.

Захист відбудеться 26 квітня 2013 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.12 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м.Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м.Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 25 березня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. А. Остапенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З набуттям Україною статусу незалежної держави, демократизація суспільного життя була проголошена в якості стратегії подальшого розвитку. Україна стала однією з постсоціалістичних країн, яка приєдналася до глобальних трансформаційних тенденцій сучасного світу і поставила за мету побудову відкритого демократичного суспільства, що у свою чергу актуалізувало теоретичну розробку концепцій політичної модернізації та демократизації в сучасній українській політичній науці. Серед проблем, що потребують свого вирішення в цьому контексті можна виділити наступні: аналіз внутрішніх факторів, які визначають долю демократизації – соціально-економічні, культурно-ціннісні передумови, що сприяють (чи перешкоджають) становленню та закріпленню демократичних інститутів, норм та відносин; з'ясування ролі, яку відіграють масові політичні цінності та орієнтації у процесі демократичних перетворень; усвідомлення того, якою мірою модернізація політичної системи України в бік демократії потребує опори на масові демократичні цінності, яку роль відіграє масова підтримка з боку суспільства в розвитку нових демократичних інститутів.

Суспільні трансформації у нашій державі відбувалися у процесі становлення демократії. Політична система зазнала суттєвих змін. Український народ, як виявилось, не був готовий до сприйняття ідеалів демократії, свободи та рівності. Невдачі та проблеми на шляху реформування українського суспільства гостро ставлять питання про необхідність дослідження їх об'єктивних та суб'єктивних причин, зокрема стану та типу політичної культури, оскільки остання суттєво впливає на формування і функціонування всієї політичної системи країни, багато в чому визначає перспективи подальшого суспільного розвитку.

Однією з основних умов становлення демократичного політичного режиму є домінування в суспільстві розвиненої політичної культури демократичного типу. Проте, політична культура значної частини українського суспільства має перехідний, фрагментарний характер, що вкрай негативно відбивається на якості політичного управління і значно гальмує процес політичної модернізації. Існуючий стан політичної культури громадян України складається як з елементів тоталітарно-авторитарного минулого, так і з ознак демократичних знань, переконань і цінностей, що виглядає цілком природним в умовах загальної економічної і політичної нестабільності в країні, відсутності чітко оформленої соціальної структури, недостатнього напрацювання моделей і програм збалансованих суспільних реформ. Таким чином, в Україні існує невідповідність ознак політичної культури суспільства тому її типу, котрий є необхідним для повноцінного утвердження демократії.

Трансформація політичної культури суспільства з перехідної, фрагментарної у демократичну є однією з основних умов модернізації політичної системи та формування демократичного політичного режиму. Актуальним також є і формування політичної культури молодого покоління, адже саме молодь відіграє значну роль у процесі модернізації політичної

системи. Від сучасного рівня політичної освіченості, наявності в неї системи демократичних цінностей та орієнтирів, демократичної політичної культури, залежить становлення соціально-правової, демократичної, економічно розвиненої держави.

Діалектичний взаємозв'язок політичної системи і політичної культури суспільства актуалізує дослідження особливостей останньої, а також тих факторів, які здійснюють безпосередній вплив на її формування. Нові для України соціокультурні та політичні реалії в контексті модернізаційних перетворень політичної системи обумовлюють дискурс політичної культури.

В українській політичній науці існує традиція дослідження проблем політичної культури взагалі та окремих її суб'єктів (В. Андрущенко, О. Бабкіна, В. Бебик, М. Головатий, В. Горбатенко, О. Картунов, В. Корнієнко, Л. Нагорна, М. Остапенко, В. Ребкало, Ю. Шайгородський та інші). Особливого значення для нашого дослідження мають методологічні принципи аналізу проблеми модернізації політичних інститутів та політичної системи в цілому, напрацьовані в сучасній науці (до окремих аспектів теорії модернізації звертаються в своїх роботах О. Бабкіна, І. Бідзюра, В. Горбатенко, М. Дмитренко, В. Кремень, І. Кресіна, М. Михальченко, О. Новакова, Ф. Рудич, М. Шульга, В. Якушик та інші). У той же час політико-культурні передумови демократизації політичної системи України, діалектичний взаємозв'язок між утвердженням демократичної культури та модернізацією політичної системи в бік демократизації ще потребують свого наукового розв'язання.

Українські науковці (В. Добіжа, А. Карнаух, М. Катаєва, І. Клімкова, Р. Колісінченко, А. Мороз, О. Морозова, М. Остапенко, О. Порфімович та інші) обрали для свого дослідження окремі соціальні групи – суб'єкти політичної культури: молодь, владну еліту, державних службовців, депутатський корпус. Однак, науковий інтерес представляє двосторонній взаємозв'язок між політичними інститутами та суспільними політичними цінностями й орієнтаціями в цілому в процесі демократизації.

Незважаючи на значну кількість наукових праць з проблематики політичної культури, вона залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, потребують подальшої розробки і поглибленого вивчення концептуальні підходи щодо трактування змісту політичної культури та її складових; основні тенденції трансформації політичної культури в умовах модернізації політичної системи України; вплив геополітичних чинників на розвиток політичної культури; напрями та вектори розвитку цього явища. Зазначені наукові проблеми зумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили її структуру і зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася в рамках науково-дослідних робіт Рівненського інституту слов'янознавства Київського слав'ястичного університету і пов'язана з науково-дослідною темою кафедри міжнародної інформації «Інформація та комунікація в сучасному суспільстві» (затверджена на засіданні кафедри, протокол № 2 від 28 вересня 2002 р.) і темою кафедри міжнародних відносин і країнознавства «Зовнішньополітична стратегія країн ЦСЄ у контексті трансформаційних

процесів і створення нової європейської архітектури» (затверджена на засіданні кафедри, протокол №4 від 11 листопада 2003 р.). Тема дисертації затверджена Вченою радою Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету (протокол № 3 від 31 жовтня 2006 р.).

Метою дослідження є визначення, аналіз діалектичного взаємозв'язку між станом та розвитком політичної культури і характером модернізації політичної системи сучасної України.

Реалізація мети зумовила постановку і вирішення наступних **завдань**:

- систематизувати концептуальні підходи до аналізу політичної культури суспільства;

- визначити основні теоретико-методологічні засади дослідження політичної культури у контексті модернізації політичної системи;

- встановити політико-культурні передумови модернізації політичної системи України; визначити взаємозв'язок між політичною культурою та характером трансформації політичної системи;

- проаналізувати основні особливості становлення та розвитку політичної культури суспільства за умов незалежного існування України, окреслити сучасний стан політичної культури (на прикладі молодіжної субкультури);

- обґрунтувати роль політичної культури як чинника демократичних перетворень сучасної України; виокремити геополітичні чинники розвитку політичної культури на шляху до модернізації політичної системи;

- визначити перспективи розвитку політичної культури в контексті стратегічних пріоритетів демократизації України.

Об'єктом дослідження є політична культура як складова політичної системи суспільства, а **предметом** дослідження виступають особливості становлення та розвитку політичної культури суспільства в контексті модернізації політичної системи України.

Методологічну основу дослідження становить поєднання наукових підходів і принципів, які дали змогу комплексно та всебічно дослідити політичну культуру в контексті модернізації політичної системи України. Зокрема, дисертація ґрунтується на поєднанні *трьох головних підходів* – аналітичного, історичного і системного – і низки відповідних наукових методів із використанням традиційних і сучасних принципів для розкриття сутності політичної культури, серед яких – науковості, об'єктивності, системності, історизму, які сформувалися у світовій науці для вивчення політичних явищ і процесів.

Використання у дисертації таких наукових методів, як системний, структурно-функціональний, синергетичний, порівняльний (компаративний), інституційний, метод соціологічних досліджень, дало змогу розглянути становлення політичної культури щодо процесу трансформації політичної системи України в динаміці, здійснити багатоаспектне дослідження проблеми. На першому етапі вивчення проблематики, в межах загального аналітичного підходу були використані методи аналізу науково-теоретичної літератури з теми дослідження та аналіз соціологічної інформації. Історичний підхід дав можливість простежити еволюцію науково-теоретичного розуміння поняття

«політична культура» і розвиток концептуальних засад даного феномена у хронологічній послідовності. Використання системного підходу дало змогу комплексно і всебічно розглянути сутність і значення політичної культури загалом та політичну культуру України в період модернізації її політичної системи. Також застосування системного підходу надало можливість дослідити особливості політичних процесів, обумовлених відсутністю консолідації українського суспільства на основі об'єднуючої політичної ідеології та політичних цінностей.

Емпірична основа дисертаційного дослідження базується на результатах соціологічних досліджень, які проводилися Інститутами соціології НАН України та Білорусі, Центральної виборчої комісії України та республіки Білорусь, Інститутом громадянської освіти Національного університету «Києво-Могилянська Академія», а також досліджень, проведених за участю авторки: анкетування студентів Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету (вересень 2012 р.); опитування серед населення м. Рівного (жовтень 2012 р.) з метою визначення впливу традиційних та електронних засобів масової інформації на здатність орієнтуватися у політичному житті.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена сукупністю поставлених завдань і засобами їхнього розв'язання. У роботі:

Вперше:

– здійснено системний аналіз ролі та значення політико-культурних чинників модернізації політичної системи суспільства в процесі її демократизації; проаналізовано основні особливості становлення і тенденції розвитку політичної культури в контексті трансформації політичної системи України;

– запропоновано авторське бачення феномену політичної культури населення України і напрями її розвитку залежно від подальшого вектора розвитку самої держави;

– окреслено потенційний вектор формування політичної культури України крізь призму геополітичних процесів. Визначено і обґрунтовано основні геополітичні чинники впливу на формування політичної культури України; доведено, що процес формування геополітичної ідентичності українського суспільства ускладнюється впливом протилежних векторів, обумовлених, із одного боку, історичним досвідом, а з іншого – сучасним геополітичним позиціонуванням і пріоритетами розвитку країни.

Поглиблено:

– концептуальні підходи до трактування термінологічних інтерпретацій політичної культури та її складових, структури та рівнів. Представлено розуміння цієї дефініції як сукупності політичних знань, переконань і орієнтирів людини та суспільства, що формуються під впливом низки факторів (політична ідеологія, національна ментальність, історична пам'ять, традиції та інші), яка є детермінантою і необхідною умовою виникнення, існування, збереження та розвитку політичної системи та змістом політичної діяльності;

- теоретичне обґрунтування функцій політичної культури у суспільстві та їхній вплив на політичне життя. Виділено сім функцій політичної культури та об'єднано у дві групи – індивідуальні (виховна, комунікативна, соціалізація) та соціальні або суспільні (регулятивно-нормативна, захисна, інтеграційна, прогностична). Визначено, що політична культура виконує функцію середньої ланки в системі взаємозв'язків між людиною і політичною системою.

Одержали подальший розвиток:

- дослідження механізмів суспільного впливу на формування політичної культури, в результаті чого виокремлено як внутрішню (внутрішній «кодекс» політичної поведінки, реальні політичні інтереси і мотиви людини), так і зовнішню (прагнення краще виглядати в очах суспільства та пристосування до політичних реалій) політичну культури особи;

- розуміння політичної культури як частини загальної культури, що є відбиттям її рівня розвитку та базується на ментальності народу, та як складової політичної системи, коли її типи визначають характер політичних інститутів та політичних відносин між ними;

- положення щодо формування політичної культури української молоді як найбільш динамічної соціальної групи, яка втілює демократичні цінності та відрізняється прагненням до підвищення якості свого життя. На основі проведеного опитування серед студентів Рівненського інституту слов'янознавства Київського слав'янського університету було визначено її рівень зацікавленості та особливості поведінки у політичному житті.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Основні положення дисертаційного дослідження можуть виступити основою для подальшої розробки наукової проблеми формування демократичної політичної культури українського суспільства та можливості визначення перспектив подальшого дослідження ролі політичної культури в процесі модернізації політичної системи країни.

Результати дисертаційної роботи можуть бути використані суб'єктами політики з метою формування демократичної політичної культури; у навчально-виховній роботі у вищих і середніх навчальних закладах при викладанні курсів з політології і спеціальних курсів з проблем політичної культури. Матеріали дисертації використані авторкою у навчальному процесі під час викладання дисциплін «Теорія прийняття рішень», «Зв'язки з громадськістю», «Соціально-політичні технології».

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації доповідались на таких міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: IX Міжнародна науково-практична конференція «Молодь в умовах нової соціальної перспективи» (Житомир, 2007 р.), конференція «Вибори-2007: проблеми формування політичної культури українського суспільства» (Рівне, 2007 р.), IV Міжнародна наукова конференція «Польща та Україна на шляху демократичних перетворень: історія, сучасність, майбутнє» (Житомир, 2007 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційно-культурний простір: європейський вибір України» (Київ,

2007 р.), I Міжнародна конференція для студентів, аспірантів, вчених «Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємин» (Суми, 2008 р.), Українсько-польський науковий семінар «Концептуальні засади сучасної міжнародної політики: «Константи» і «Змінні» (Рівне 2007 р.), Міжнародна конференція «Культурне та медійне різноманіття в добу глобалізації: український контекст» (Київ 2008 р.), науково-практична звітна конференція професорсько-викладацького складу (Рівне, 2008 р.), Міжнародна конференція «Міжнародна інформація: історія, теорія, практика» (Київ, 2008 р.), IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Культура XXI століття: стан, проблеми, перспективи» (Рівне, 2008 р.), Міжнародна наукова конференція «Права людини в контексті політичної глобалізації» (Рівне, 2008 р.), Міжнародна наукова конференція «60-річчя Ради Європи: осмислення звершень та перспектив діяльності у XXI столітті» (Київ, 2009 р.), Міжвузівська науково-практична конференція «Роль міжнародної інформації в розвитку міжнародних відносин» (Рівне, 2009 р.), Всеукраїнська конференція «Еволюція української державності: соціально-економічні, політичні, культурні аспекти» (Харків, 2009 р.), III Міжнародна науково-теоретична конференція «Соціально-політичні і культурні проблеми сучасності» (Сімферопль, 2010 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Полікультуротворча діяльність 2010» (Київ, 2010 р.), II Міжвузівська науково-практична конференція молодих політологів «Політична модернізація: світовий та вітчизняний досвід» (Рівне, 2010 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Центрально-Східна Європа: двадцять років системних трансформацій і геополітичних змін» (Рівне, 2011 р.), III Звітна науково-практична конференція студентів, аспірантів та викладачів «Наукові дослідження молоді» (Дубно, 2011 р.), Міжнародна конференція «Центрально-Східна Європа: двадцять років системних трансформацій і геополітичних змін» (Рівне, 2012 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 16 наукових праць, серед яких 8 статей у фахових виданнях з політичних наук та 8 – у тезах наукових конференцій.

Структура дисертаційного дослідження. Структура й обсяг дисертаційного дослідження визначається метою та характером завдань, що вирішуються. Відповідно до них робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на сім підрозділів, висновків, додатків, списку використаних джерел (262 найменування). Загальний обсяг дисертації -197 сторінок, з них 165 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **«Вступі»** обґрунтовується актуальність й ступінь наукової розробки теми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, визначено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, містяться дані про апробацію роботи, публікації, структуру і обсяг дисертації.

Перший розділ – «Теоретико-методологічні засади дослідження політичної культури суспільства як чинника модернізації політичної системи» – складається з двох підрозділів і присвячений аналізу існуючих теоретико-концептуальних поглядів на сутність політичної культури.

У підрозділі 1.1. – *«Концептуальні підходи до аналізу політичної культури суспільства»* – досліджується генеза поняття «політична культура» в політичній науці, визначено основні елементи структури та функції даного феномену.

Розглянуто становлення дефініції політичної культури в історичному ракурсі. Зокрема, у XVIII столітті німецький філософ Й. Гердер вперше використав термін «політична культура». Наприкінці XIX століття термін зустрічається у працях професорів Московського університету В. Гер'є, Казанського – В. Івановського. Дослідження в галузі політичної культури в останній чверті XIX століття стають невід'ємною частиною російської соціологічної, філософської, політичної та правової думки. Деякі дослідники вважають «батьком» теорії політичної культури американського вченого Ч. Меріама (1874-1953), який у першій половині XX століття вивчав поведінкові аспекти політичної культури.

Цілісна концепція політичної культури зароджується в 1950-х роках XX століття у працях Г. Алмонда і С. Верби, Л. Пая, А. Брауна, Х. Доменігера та інших. Висловлювалися думки, що політична культура – це елемент політичної системи, що пов'язаний із віруваннями та почуттями, знаннями та інформацією про політичні об'єкти, є притаманний усім членам цієї системи.

Згідно з іншими трактуваннями до змісту політичної культури обов'язково включається діяльнісний аспект (Е. Баталов, В. Житєнев, Е. Єгоров, Н. Кейзеров, У. Розенбаум, М. Фарукшин). Однак у цьому визначенні бракує цілісного вивчення такого явища, як політична культура суспільства, увага науковців акцентується переважно на вивченні політичної культури особистості.

Українські науковці розпочали активне вивчення політичної культури на початку 1990-х років. Проаналізовано праці О. Бабкіної, В. Бебика, В. Бурдяк, М. Головатого, С. Головахи, Ж. Деркача, М. Дмитренка, О. Кокорської, Б. Кухти, Л. Нагорної, О. Проскуріної, В. Ребкала, О. Рудакевича та інших. Досліджено підхід, згідно з яким політична культура становить владний аспект усякої національної культури, відображений у системі поглядів, почуттів, цінностей та уявлень, які реалізуються в політичних відносинах і діяльності політичних суб'єктів (Б. Кухта).

У роботі обґрунтовано можливість аналізу політичної культури як частини загальнонаціональної культури (культурологічний підхід) і як складової політичної системи (системний підхід). Визначено структуру політичної культури як складну констrukцію і відзначено відсутність єдиного підходу серед науковців щодо її елементів. Серед загальноновизнаних складових політичної культури автором виділено політичні знання, політичні цінності і політичні орієнтації, політичні традиції, політичні міфи, політичний досвід,

політичну поведінку, кожний з них відіграє значну роль у процесі формування політичної культури індивіда та суспільства.

Досліджуються функції політичної культури на рівні окремої особистості та суспільства. Узагальнюючи підходи науковців, авторка виділяє сім функцій політичної культури, які поділяє на дві групи – індивідуальні (виховна, комунікативна, соціалізація) та суспільні (нормативно-регулятивна, захисна, інтегративна, прогностична).

У підрозділ 1.2. – «Теоретико-методологічні засади дослідження політичної культури у контексті модернізації політичної системи» – здійснено огляд ключових методологічних підходів і наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів за темою дослідження.

Систематизуються і аналізуються різні теоретико-методологічні підходи щодо дослідження політичної культури, які сформувалися у сучасній політичній науці – нормативно-ціннісний, системний, структурно-функціональний, культурологічний, постбіхевіористичний, функціональний. Підкреслюється міждисциплінарний підхід у вивченні феномену політичної культури.

У роботі досліджуються методологічні підходи щодо осмислення процесу модернізації політичної системи на основі принципів науковості, об'єктивності, історичності, системності, які передбачають об'єктивне висвітлення та комплексний аналіз політичних і суспільних процесів. Науково-критичне осмислення різноманітних джерел й дають змогу поєднати в роботі теорію і практику наукового дослідження політичної культури у контексті модернізації політичної системи України.

Відзначається, що нині розробляються окремі аспекти теорії політичної модернізації, зокрема політичної системи, і формується методологічний апарат для подальших досліджень (досліджено праці В. Андрущенка, В. Бега, І. Бідзюри, К. Ващенко, В. Горбатенка, Г. Дашутіна, М. Дмитренка, Г. Зеленько, І. Кресіної, М. Михальченка, Ф. Рудича, В. Северинова, Є. Тихомирової, С. Телешуна, Ю. Шайгородського, М. Шаповаленко та інших дослідників).

Визначається, що проблеми політичної модернізації та трансформації політичної системи України досліджуються у дисертаційних роботах В. Дем'яненка, О. Категоренка, О. Коляденка, О. Новакової та О. Свтушенка. Проблема політичної свідомості українського суспільства у трансформаційний період висвітлюється у дисертаціях Ю. Руденка і О. Волянюк. Зокрема, О. Волянюк звертає увагу на роль суспільної пам'яті в процесі розвитку політичної свідомості та демократизації сучасної України.

Авторкою відображено окремі положення структурного, інституційного, транзитологічного підходів та визначається певна обмеженість поширеної транзитологічної методології у тому, що національно-специфічні відмінності пояснюються переважно впливом зовнішніх факторів, здатних повністю змінити політичну ситуацію. У теорії перехідних суспільств, до яких можна віднести сучасну Україну, експлуатація концепції «хвилі демократизації» і «посткомуністичного транзиту» включали уявлення про лінійність цього процесу та безальтернативність його результату. Практика ж перехідних

суспільств, особливо враховуючи існуючі зараз історичні дистанції, змусила поставити під сумнів ці постулати та розпочати їх корегування. Відносно новим є підхід, згідно з яким модернізація суспільства можлива лише на основі формування особливої для кожної країни модернізаційної стратегії, що ґрунтується на поєднанні ідеї розвитку з опорою на традиційні цінності.

На основі аналізу останніх джерел і публікацій підсумовується, що політична культура як багатоаспектний феномен є потенційно плідним полем для досліджень у контексті впливу на неї політичних змін і глобалізаційних процесів, а також зворотнього зв'язку між цими феноменами.

Другий розділ – **«Розвиток політичної культури у процесі трансформації політичної системи України»** – містить два підрозділи, у яких досліджуються особливості становлення та розвитку політичної культури; її взаємозв'язок з політичною системою.

У підрозділі 2.1. – *«Особливості модернізації політичної системи України: політико-культурний аналіз»* – увага зосереджена на проблемі модернізації політичної системи України. На початку 1990-х років перед Україною відкрилися можливості для модернізації її суспільства на основі найкращих світових зразків. Однак, перешкодою на шляху до цього стало відсутність передумов для успішного процесу демократизації, зокрема, економічних, соціальних, релігійних, внутрішньополітичних та культурних. Не заперечуючи важливість кожної з них, у дослідженні зверталася увага саме на політичну культуру як на передумову вдалої демократизації.

Модернізація української політичної системи – це орієнтація передусім на прогресивні європейські зразки: створення демократичної, соціально-правової держави та становлення розвиненого громадянського суспільства, демократизація державно-політичних інститутів та розвиток нового типу відносин з громадянським суспільством, досягнення балансу та конструктивної співпраці між гілками державної влади, наявність громадського контролю за діяльністю політичних інститутів, демократизація та гуманізація громадсько-політичної сфери життя українського суспільства (людський вимір політики), модернізація системи місцевого самоврядування. Попередня політична культура виявилася непридатною до таких умов існування. Модернізувати систему, не звертаючи уваги на політичну культуру, неможливо, оскільки вона є тією ланкою, через яку кожен громадянин держави взаємодіє з політичною системою.

Модернізаційні процеси торкнулися всіх компонентів політичної системи: політичних відносин, політичних організацій, політичних і правових норм, методів політичної діяльності, політичної культури. І тому нова система вимагала залучення нових людей, нової еліти, які змогли би завдання модернізації реалізувати на практиці.

Авторкою визначено основні передумови трансформації політичної системи України, яка відбувалася у декілька етапів: скасування провідної ролі КПРС і становлення багатопартійної системи; посилення вертикалі влади, прийняття Конституції України, зміна орієнтирів політичної модернізації, «помаранчева революція» і повернення до організації влади зразка 1996 року.

Визначається, що наслідки трансформації для українського суспільства переважно мають деструктивний характер. Аналізується взаємообумовленість змін у політичній системі і економічній сфері. Економічна нестабільність не сприяла цілісності політичного процесу, зростала соціально-економічна напруга в суспільстві. В роботі наголошується, що особливості політичної культури нашого суспільства виявився недостатнім для вирішення цих проблем.

Відповідальність за недоліки модернізаційного процесу авторка пов'язує з надмірно фрагментованою політичною елітою та соціально неструктурованим суспільством, які характеризуються недостатнім рівнем політичної культури та освіченості, що свого часу сприяло низькій політичній активності, нестійкій громадянській позиції, аполітичному ставленню більшої частини населення до політичного життя країни. Такий стан політичної культури українського суспільства відображає складний процес модернізації в напрямку цивілізаційного розвитку країни.

Звертається увага на те, що при визначення стратегії розвитку українського суспільства частина загально-програмних цілей була обрана без критичного аналізу практики західних суспільств, без необхідного врахування внутрішньої логіки та особливостей розвитку України, особливостей політичної культури, які склалися протягом століть. Недотримання принципу відповідальності та неефективність кроків влади призвели до відсутності визначення змісту політичної модернізації та її основних напрямів.

Зміна політичної системи не завжди означає зміну політичної культури суспільства. Можна мати найдемократичніші інститути, політичний плюралізм, однак політична культура не буде функціонувати і не виконуватиме своїх прямих функцій у суспільстві. У зв'язку з цим обґрунтовується, що однією з ефективних передумов модернізації політичної системи України є формування демократичної політичної культури суспільства, системи демократичних політичних цінностей.

У підрозділі 2.2. – «Особливості становлення та розвитку політичної культури суспільства за умов незалежного існування України» – проаналізовано формування та розвиток політичної культури, її складових елементів у процесі трансформації політичної системи.

У роботі політична культура розглядається як суспільний феномен, що виокремився в підсистему загальної культури суспільства і є важливим елементом функціонування та розвитку державних і політичних інститутів, політичного процесу загалом.

Політична культура українського суспільства є явищем складним і суперечливим, що зумовлено політичними традиціями минулого, багатовіковою бездержавністю, відсутністю досвіду самостійного існування, включення частин української території у різні держави з різними культурами та політичними системами, особливостями проголошення й утвердження незалежності, трансформаційними процесами і реформами. Крах колишньої ідеології, звичних владних інститутів сформував синдром «втрати надій» і масової недовіри до демократичних кроків нової влади. Фактично українське

суспільство 1990-х років характеризувалося водночас існуванням низки субкультур з різними системами норм і оцінок. Відбувалося своєрідне поєднання несумісних між собою політичних цінностей та орієнтирів.

Проаналізовано роль політичної еліти у процесі формування політичної культури суспільства. Визначаються та аналізуються суперечливі підходи в середині політичної еліти щодо розуміння власної ідентичності та засадничих національних інтересів, політичних цінностей, на яких могла б будуватись цілісна стратегія модернізації політичної системи України.

В умовах трансформації суспільства актуалізувався конфлікт поколінь: різне розуміння нової політичної системи, демократичних цінностей, нових правил життя. Молодіжну політичну субкультуру відрізняють політичні цінності, які формуються під впливом сучасних процесів інтеграції, глобалізації, розвитку інформаційного суспільства. Аналізується рівень політичної активності та залучення молоді до політичної діяльності.

Підсумовується, що за роки незалежності відбулися певні зміни у структурних елементах політичної культури, трансформуються цінності, формуються навички, орієнтації, методи і форми політичної діяльності, адекватні сучасним умовам розвитку суспільства. Суспільство поступово звикає до політичного плюралізму, багатоманітності підходів до розв'язання нагальних політичних проблем тощо.

У третьому розділі – **«Політична культура як чинник демократичних перетворень сучасної України»** – проаналізовано сучасний стан політичної культури суспільства, визначено геополітичні чинники впливу на процес її формування, окреслено можливі заходи щодо формування демократичної політичної культури сучасної України.

У підрозділі 3.1. – «Сучасний стан політичної культури суспільства (на прикладі молодіжної субкультури)» – політична культура розглядається як така, що є неоднорідною у різних верств населення. Суспільство складається з різних соціальних груп – носіїв політичної культури. Хоча в основі політичної культури соціальних груп закладено головні тенденції політичної культури всього суспільства, характерним для України є існування багатьох політичних субкультур на основі вікових, територіальних, етнічних, професійних та інших ознак.

На політичній свідомості та політичній культурі громадян певною мірою позначається стан ідеологічної невизначеності та розпорошеності, оскільки ідеологія є тією частиною політичної свідомості, яка відображає інтереси суб'єктів політики. Політична свідомість є таким феноменом, на який можна вплинути за допомогою маніпулятивних технологій, що прослідковується на прикладі виборчих кампаній та дослідженнях електоральної культури.

Результати виборів дають підстави констатувати наявність чітко виражених регіональних політичних субкультур, загострення протистояння між якими відбувається під час виборчих кампаній. Нехтуючи національними інтересами, учасники виборів спекулюють на темі «розколу» України, переводячи таким чином соціокультурні суперечності в площину політичного протистояння між західним і східним регіонами країни.

У результаті співіснування політичних субкультур, яким притаманні певні відмінності, що зумовлюються іноді взаємовиключними поглядами населення на важливі політичні, соціально-економічні та духовні сфери життя виникає фрагментарна політична культура. Така політична культура здатна поглибити соціальну напругу, ціннісний розкол, розшарування суспільства, викликані реалізацією інтересів однієї групи за рахунок інших.

Однією з важливих умов демократизації політичної системи є формування демократичної молодіжної політичної субкультури. Молодіжну політичну субкультуру можна представити як систему соціальних комунікацій, основними складовими якої є блоки (компоненти) формування політичної культури (світогляд у сім'ї, система освіти, молодіжні та громадські організації, засоби масової інформації) та трансляція (вплив) елементів політичної культури (знання політики, емоційні компоненти політичних переживань, визнання основних типів політичної поведінки, визнання життєвих пріоритетів, участь у суспільно-політичному житті). Проведено опитування серед студентів Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету, для визначення сучасного рівня політичної культури молоді та її зацікавленості у політиці. За результатами дослідження встановлено, що 38% опитаної молоді намагаються бути в курсі політичних подій, 34% – цікавляться політичними подіями ситуативно, 21% – приймають участь у суспільно-політичному житті, а 7% – не орієнтуються у політичній ситуації.

У підрозділі 3.2. – *«Геополітичні чинники розвитку політичної культури на шляху модернізації політичної системи»* – визначено і проаналізовано геополітичні чинники впливу на процес формування політичної культури України.

Формування політичної культури – багатоаспектний процес. У період глобалізаційних змін політичне «обличчя» держави перш за все формується внаслідок її геополітичного положення, яке зумовлює історичний, культурний та політичний досвід народу. У роботі виділено чотири геополітичних чинники впливу на формування політичної культури України: чинник «притягання» колишніх республік СРСР до економічного та політичного центру – Росії; чинник розширення впливу західноєвропейської демократії – ЄС – за рахунок держав колишнього соцтабору; розвиток інформаційного суспільства; глобалізація. У межах вивчення впливу перших двох чинників охарактеризовано особливості геополітичного позиціонування сусідніх з Україною держав – Білорусі та Польщі, які відносяться до різних полюсів впливу, що надало підстави визначити вплив геополітичного вибору держави на формування її політичної культури.

На підставі проведеного аналізу визначається, що зближення Росії та України є малоімовірним, однак вплив першого геополітичного чинника на формування політичної культури України буде залежати від розміщення політичних сил і розвитку громадянського суспільства в найближчому майбутньому. Щодо другого чинника, то доведено, що вступ до ЄС не є гарантією посилення рівня демократичної політичної культури, оскільки формування якої більшою мірою залежить від внутрішніх факторів.

Детермінантою процесу переходу до інформаційного суспільства є розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які зазвичай пов'язуються з цифровими каналами передачі інформації та мережею Інтернет зокрема. Створюється підґрунтя для видозмінення суспільно-політичних відносин та умов життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві.

На нашу думку, їхній вплив на формування політичної культури, політичну активність, свідомість і поведінку населення виявляється у двох аспектах – інформаційному і технологічному. У цьому контексті привертають увагу результати опитування, проведеного серед населення м. Рівне, з метою визначення впливу традиційних та Інтернет-ЗМІ на здатність орієнтуватися у політичному житті. Результати свідчать про те, що рівень політичної освіченості користувачів Інтернету є дещо вищим, порівняно з респондентами, які звертаються до традиційних ЗМІ, оскільки здатність опрацьовувати та аналізувати інформацію про політичне життя вища саме серед перших.

Разом із тим розвиток ІКТ пов'язується з посиленням впливу четвертого геополітичного чинника – глобалізаційного. Розглянуто фактори, що впливають на процес формування політичної культури суспільства в результаті глобалізаційних змін: підвищення ролі недержавних організацій в управлінні суспільними процесами; міграційні процеси; вплив глобалізації на геополітику.

Відзначається, що під впливом наведених геополітичних процесів формується сучасна політична культура України, яка за цих умов не залишається у рамках національної ідентичності, а розширюється, охоплюючи елементи внутрішньополітичного життя і геополітичні ідентифікації.

У підрозділі 3.3. – *«Перспективи розвитку політичної культури в контексті стратегічних пріоритетів України»* – запропоновано зовнішньополітичні варіанти розвитку України та окреслено можливі перспективи щодо процесу розвитку політичної культури.

Якісний рівень формування політичної культури українського суспільства багато в чому залежить від вектора подальшого розвитку самої держави. Тому подальший науковий пошук дослідження був спрямований у визначенні перспектив розвитку політичної культури у взаємозв'язку з обраними стратегічними пріоритетами держави.

У роботі виділено низку факторів впливу на формування стратегічних пріоритетів держави: політичні, соціально-економічні тенденції; геополітичні, політичні, економічні процеси у світі та регіоні; функціонування політичної системи; зовнішня та внутрішня політика України.

Однією із перспектив розвитку політичної культури є припинення інерційного слідування стереотипам авторитарної доби у свідомості населення та формування позитивної установки орієнтації на майбутнє, на перспективу, а також усвідомлення власної самодостатності, що в українському варіанті означає подолання комплексу меншовартості, прагнення «сильної руки» тощо.

У роботі наголошується на сучасній фрагментарності політичної культури населення – представників різних регіонів. У перспективі процес формування демократичної політичної культури України має відбуватися з урахуванням

наступних чинників: соціально-економічного становища, ідеології, освіченості, політичної активності, партійної системи, громадської думки.

Успішність реалізації будь-якого із варіантів стратегічного розвитку держави безпосередньо залежить від розуміння суті факторів, котрі зумовлюють вибір напряму та усвідомлення відповідальності за наслідки прийняття стратегічних рішень. Це потребує розробки та поширення ідеології стратегічного розвитку; вдосконалення нормативної бази щодо державної регіональної політики та виборчого процесу, що вплине на посилення політичної активності громадян, а також формування громадянського суспільства, в якому думка населення буде визначальною. Акцентовано увагу на тому, що громадська думка і громадянське суспільство у перспективі можуть стати потужними чинниками впливу на демократизацію політичної системи України. Зазначається, що окреслені вище перспективи розвитку політичної культури залежатимуть від остаточного вибору стратегічних пріоритетів України.

У «Висновках» зроблено основні теоретичні підсумки роботи.

1. Аналіз змісту поняття політичної культури, його розуміння представниками різних наукових шкіл, дослідження наукових підходів щодо структурних компонентів дозволив сформувавши авторське бачення політичної культури як сукупності політичних знань, переконань, орієнтирів і зразків поведінки людини та суспільства, що формуються під впливом низки факторів, яка є детермінантою і необхідною умовою виникнення, існування, збереження та розвитку політичної системи.

Вивчення концептуальних основ досліджуваного феномену дозволило з'ясувати, що політична культура через систему своїх функцій відіграє вагомую роль у політичному житті та функціонуванні політичної системи, створюючи своєрідні межі, умови, середовище для політичних перетворень. Окремо проаналізовано вплив суспільства на формування досліджуваного феномена, в результаті чого виокремлено як внутрішню, так і зовнішню політичну культуру особи.

2. Систематизація теоретико-методологічних підходів до аналізу політичної культури, осмислення теоретичних засад процесу модернізації політичної системи надало підстави вважати, що ці теорії мають міждисциплінарний характер та розкривають модернізацію як складний, багатофакторний і багатовимірний процес, який відображає систему комплексних і функціональних змін якості взаємодії основних суб'єктів політики, обумовлюється низкою чинників, серед яких здатність влади та суспільства адекватно відповідати на виклики часу, підтримуючи необхідний рівень узгодженості між владою та громадянським суспільством.

Досліджено основні методологічні підходи, які розкривають діалектичний взаємозв'язок між політичною культурою та політичною системою, його особливості в процесі модернізаційних змін. У цьому контексті виділено та проаналізовано біхевіористичний, культурологічний, нормативно-ціннісний, функціональний і системний підходи дослідження політичної культури, а також

окремі положення структурного, інституційного, транзитологічного та індігенізаційного підходів дослідження модернізаційних змін політичної системи. Визначено роль соціокультурного фактору, який обумовлює ступінь сприйняття норм і цілей модернізації та з'ясовано, що зміни ціннісних орієнтацій політичної культури суспільства обумовлюють напрями та зміст модернізації політичної системи.

3. Аналіз політико-культурних чинників модернізації політичної системи України дозволив визначити її передумови, серед яких: розпад СРСР, проголошення демократичного вектора розвитку, падіння «залізної завіси», формування громадянського суспільства європейського зразка, геополітичне становище держави, прагнення інтеграції до світових соціально-економічних процесів. Особливостями і певними наслідками модернізації політичної системи України у роботі виділено: невизначеність цілей та остаточного напрямку модернізації цих змін; охоплення модернізацією усіх сфер життєдіяльності, що позначилося на економічній і соціально-політичній ситуації; криза ідентичності, що обумовлює пошук нових орієнтирів для усвідомлення людиною свого місця в суспільстві і зв'язку з державою; криза участі як наслідок зміни форм і механізмів залучення громадян до політичного життя; невизначеність системи політичних цінностей як основи політичної культури та інтеграції соціуму; міфологізація свідомості громадян; криза легітимності влади; суперечливість політичних цінностей та політичних інтересів в середині політичної еліти; проблеми застосування інформаційних технологій тощо.

Завдяки застосуванню системного підходу до аналізу політичної культури в контексті трансформації політичної системи України встановлено взаємозв'язок між рівнем політичної культури суспільства і сталістю політичної системи. Визначено, що політична культура є саме тією ланкою, через яку громадянин, особа взаємодіє з політичною системою, формуючи та проявляючи політичну свідомість, політичну поведінку, політичну активність. Обґрунтовано, що низький рівень демократизації політичної культури, низький рівень політичної освіченості, політичної активності, нестійка громадянська позиція, байдуже ставлення частини населення до політичного життя є одними із причин складного перебігу модернізації політичної системи України.

4. Проаналізувавши процес формування і розвитку політичної культури українського суспільства, окреслено основні характерні її ознаки, а саме виражена фрагментарність та наявність різноманітних політичних субкультур. Визначено основні особливості зв'язку політичної культури та модернізації політичної системи в Україні: зміна політичної системи призвела до трансформації політичної культури та ідеології; залежність модернізаційних процесів та реформ від особливостей утвердження незалежності України; запровадження цінностей західних суспільств без врахування ментально-психологічних особливостей українського населення; поява в політичному житті подвійних стандартів, що посилює міфологічність свідомості населення тощо.

Зміна політичної системи України спричинила суттєві перетворення практично у всіх сферах життєдіяльності. Однак, часто політична еліта надавала пріоритетність модернізації окремих сфер (наприклад економіці перед культурно-освітньою сферою), що вплинуло на результат цих перетворень як на рівні усього суспільства, так і на рівні розвитку окремих регіонів.

5. Важливою умовою для становлення майбутнього держави є формування демократичної політичної культури молоді. Проаналізовано особливості молодіжної політичної субкультури та визначено основні напрями її формування: підвищення політичної активності, ініціативності через залучення молоді до реально і ефективно діючих молодіжних організацій; зміни у політичній свідомості – орієнтація на ліберальні, національно-демократичні, гуманістичні цінності; прагнення до гідного рівня розвитку та життя молоді людини через усвідомлення прав, свобод та відповідальності за свої дії; формування раціонально-критичного сприйняття, інтерпретації та усвідомлення фактів соціально-політичного життя.

6. Проаналізовано геополітичні чинники модернізації політичної системи України, які впливають на розвиток політичної культури. Зокрема, «притягання» колишніх республік СРСР до економічного та політичного центру – Росії; розширення впливу західноєвропейської демократії – ЄС – за рахунок постсоціалістичних країн; розвиток інформаційного суспільства; інші геополітичні чинники. На підставі їх аналізу зроблено висновок про необхідність врахування ролі процесів, що відбуваються у міжнародному середовищі (зміна ієрархії зв'язків між національними і регіональними підсистемами, поява нових регіональних центрів сили, посилення процесів глобалізації та фрагментації, перехід від епохи конфронтації до епохи співробітництва, пошук власного місця і ролі у сучасному складному, різноманітному і суперечливому світі), які впливають на визначення мети і завдань модернізації політичної системи України у напрямку подальшої її демократизації.

7. Визначаючи фрагментарний, регіонально розпорошений, ідейно несформований і внутрішньо суперечливий стан політичної культури українського суспільства, запропоновано шляхи, що у перспективі сприятимуть консолідації та інтеграції соціуму в контексті стратегічних пріоритетів демократичного розвитку держави: подолання інерційного слідування стереотипам авторитарної доби, комплексу меншовартості та культивування усвідомлення власної самодостатності; формування демократичних ідеологічних стандартів та цінностей; формування національної та духовної ідентифікації; розвиток громадянського суспільства як потужного суб'єкта демократизації суспільства. Визначено, що єдність суспільства на основі визнання ним загальних, спільних цінностей, цивілізований діалог влади і громадянського суспільства є одними з вагомих чинників забезпечення стабільного функціонування політичної системи України. Від соціокультурного наповнення політичних і економічних реформ залежать темпи і масштаби модернізації політичної системи України, що безумовно посилює значення і роль політичної культури у модернізаційних перетвореннях.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ*Статті в наукових фахових виданнях:*

1. Штука І. А. Стан політичної культури на початку незалежності України / І. А. Штука // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. — 2008. — № 11 (76). — С. 139-146.
2. Штука І. А. Вплив тоталітарної спадщини на формування політичної культури українського суспільства / І. А. Штука // Грані. — 2008. — № 6 (62). — С. 102-106.
3. Штука І. А. Інформаційний чинник у формуванні політичної культури / І. А. Штука // Актуальні проблеми міжнародних відносин: [зб. наук. праць. — Випуск 81 (у двох частинах). — Частина I]. — К. : Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2008. — С. 107-111.
4. Штука І. А. Посттоталітарні реалії політичної культури українського суспільства / І. А. Штука // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. — 2009. — № 6 (84). — С. 65-73.
5. Штука І. А. Політична поведінка в контексті політичної культури суб'єктів політики / І. А. Штука // Слов'янський вісник. Збірник наукових праць. Серія : Історичні та політичні науки / Рівненський державний гуманітарний університет, Рівненський інститут слов'янознавства Київського славістичного університету. — Рівне, 2010. — Випуск 9. — С. 175-179.
6. Штука І. А. Теоретико-концептуальні засади дослідження політичної культури / І. А. Штука // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. — 2010. — № 1 (102). — С. 145-153.
7. Штука І. А. Проблеми формування демократичної політичної культури в Україні / І. А. Штука // Слов'янський вісник. Збірник наукових праць. Серія : Історичні та політичні науки / Рівненський державний гуманітарний університет, Рівненський інститут слов'янознавства Київського славістичного університету. — Рівне, 2011. — Випуск 11. — С. 286-294.
8. Штука І. А. Чинники впливу на формування політичної культури України через призму геополітичних процесів / І. А. Штука // Слов'янський вісник. Збірник наукових праць. Серія : Історичні та політичні науки / Рівненський державний гуманітарний університет, Рівненський інститут слов'янознавства Київського славістичного університету. — Рівне, 2012. — Випуск 13. — С. 246-249.

Матеріали конференцій:

9. Штука І. Ефективна модель самореалізації на рівні вибору моделі політичної культури / І. Штука // Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій : У 6 ч. : матеріали Міжнародної наукової конференції для студентів, аспірантів, науковців. — Суми : РВВ СОІППО, 2008. — Ч. 1. — С. 185-186.

10. Штука І. Еволюція політичної свідомості особи в добу глобалізації / І. Штука // Актуальні питання культурології : Альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології : Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Культура XXI століття: стан, проблеми, перспективи»: У 2-х т. — Рівне : РДГУ, 2009. — Т. 1. — С. 37-40.

11. Штука І. Політична культура в контексті модернізації політичної системи / І. Штука // Еволюція української державності : соціально-економічні, політичні, культурні аспекти : матеріали Всеукраїнської конференції. — Х. : ХІФ УДУФМТ, 2009. — С. 122-124.

12. Штука І. Інформація в контексті політичної культури / І. Штука // Роль міжнародної інформації в розвитку міжнародних відносин : Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції керівників, учених, спеціалістів і преподавателей. — Симферополь, 2009. — С. 153-157.

13. Штука І. Проблема правового нігілізму в сучасній Україні / І. Штука // Слов'янський вісник : зб. наук. праць. // Права людини в контексті політичної глобалізації : матеріали Міжнародної конференції. — Рівне : РІС КСУ, 2009. — С. 50.

14. Штука І. Політична активність в контексті політичної культури суб'єктів політики / І. Штука // Социально-политические и культурные проблемы современности : материалы III Международной научно-теоретической конференции. — Симферополь : Диайпи 2010. — С. 812-815.

15. Штука І. Аспекти модернізації політичної системи України / І. Штука // Політична модернізація : світовий та вітчизняний досвід : Матеріали II міжвузівської науково-практичної конференції молодих політологів. — Рівне : РДГУ, 2011. — С. 147-150.

16. Штука І. Політична система України та модернізація / І. Штука // Наукові дослідження молоді : матеріали III звітної науково-практичної конференції. — Рівне — Дубно : ТзОВ фірма «Ассоль», 2011. — С. 237-240.

АНОТАЦІЇ

Штука І. А. Політична культура в контексті модернізації політичної системи України. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 — політична культура та ідеологія. — Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. — Київ, 2013.

У дисертації з'ясовуються особливості діалектичного зв'язку політичної культури і процесу модернізації політичної системи в сучасній Україні. Обґрунтовано визначальний вплив соціокультурного чинника на характер і темпи модернізаційних перетворень. На основі аналізу наукових джерел проведено комплексне дослідження поняття політичної культури та запропоновано авторське бачення самої дефініції. Визначено основні риси трансформації політичної культури та роль культурних чинників у процесі демократизації політичної системи українського суспільства. Окреслено потенційний вектор формування політичної культури України крізь призму геополітичних процесів.

Досліджено особливості сучасної політичної культури українського суспільства та окреслено низку заходів, що у перспективі сприятимуть розвитку політичної культури в контексті стратегічних пріоритетів демократизації держави.

Ключові слова: політична культура, політична система, політична модернізація, політична свідомість, політична ідеологія, політичні цінності, політична активність, демократизація.

Штука И. А. Политическая культура в контексте модернизации политической системы Украины. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.03 — политическая культура и идеология. — Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. — Киев, 2013.

В диссертации исследуются особенности формирования политической культуры в процессе модернизации политической системы Украины. Обосновано значение социокультурного фактора, определяющего темпы и характер переходных преобразований. На основе анализа научных источников исследовано понятия политической культуры и предложено авторское видение данной дефиниции. Определены основные черты трансформации политической культуры и роль культурных факторов в процессе демократизации политической системы украинского общества.

Внимание акцентируется на важности формирования политической культуры молодого поколения, так как именно молодежи принадлежит весомая роль в процессе дальнейшей модернизации политической системы. От современного уровня политической образованности молодежи, от сформированной и общепризнанной системы демократических ценностей и ориентиров, демократической политической культуры в целом, зависит становление социально-правового, демократического, экономически развитого государства. Именно поэтому изучение институциональных аспектов формирования политической культуры и заинтересованности молодежи в политической жизни имеет исключительно важную роль. На основании проведенного опроса студентов Ровенского института славяноведства Киевского славистического университета был определен уровень ее заинтересованности и особенности поведения в политической жизни.

На основании анализа результатов парламентских и президентских выборов 2007-2010 гг. было установлено, что характерной особенностью политической культуры населения Украины являются региональность и наличие различных субкультур. Исследование территориального различия политической культуры, который представлен в работе, выявляет тенденцию к усугублению противоречий в сознании их представителей.

Автором исследованы особенности современной политической культуры в Украине и очерчены основные направления ее развития в зависимости от других факторов модернизации политической системы Украины.

В диссертации предложено ряд мероприятий, которые будут способствовать развитию политической культуры в контексте стратегических приоритетов демократизации государства. В частности, преодоление инерционного следования стереотипам авторитарной эпохи; комплекса «меншовартости»; культивирование в сознании граждан идеи собственной самодостаточности и значимости; формирование национальной и духовной идентификации; формирование гражданской позиции и гражданского общества.

Ключевые слова: политическая культура, политическая система, политическая модернизация, политическое сознание, политическая идеология, политические ценности, политическая активность, демократизация.

Shtuka Iryna. The Political Culture in the Context of Modernization of the Ukrainian Political System. — Manuscript.

The dissertation to obtain the degree of candidate of political sciences, specialty 23.00.03. — political culture and ideology. — National Pedagogical Dragomanov University. — Kyiv, 2013.

This dissertation deals with the features of forming of Ukrainian political culture in the process of its political system modernization. The value of social, kultural factor, determining rates and character of transitional transformations is grounded. On the basis of analysis of literary sources a complex political science study of the political culture concept is done and the authorial vision of this definition is offered. The basic features of the transformation of the political culture and the role of cultural factors in the process of democratization of the political system of the Ukrainian state are shown. The author's own vision of the modern model of Ukrainian political culture is offered and the basic directions of strategic development of the Ukrainian state and its political culture are performed.

The author's vision of the modern political culture of Ukrainian society is recommend and the number of measures that will be the contribution to its future development in the context of state's strategic priorities are outlined.

Key words: political culture, political system, political modernization, political consciousness, political ideology, political values, political activity, democratization.

НБ НПУ

100129399

Підписано до друку 22.03.2013 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Наклад 100 прим. Зам. № 118
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26